

კონცეპტების მიჯნურისა და მოყვასის

ანალიზი „ვეფხისტყაოსანსა“ და მის რუსულ თარგმანებში

მარინა მუავანაძე

მხატვრული ლიტერატურის შესწავლა 21-ე საუკუნეში მულტიდისციპლინურ კვლევას მოითხოვს. განსაკუთრებით, როდესაც საქმე ეხება მსოფლიო ლიტერატურის ისეთ გამორჩეულ ძეგლს, როგორცაა შოთა რუსთაველის პოემა „ვეფხისტყაოსანი“. საუკუნეების განმავლობაში განხორციელებულმა რუსთველოლოგიურმა კვლევა-ძიებამ მეთოდოლოგიური მრავალფეროვნება შექმნა. ტრადიციულ რუსთველოლოგიაში მეცნიერები კვლევისას ირჩევენ და ქმნიან მათთვის ხელსაყრელ კვლევის მეთოდს, თუმცა, როგორც ე. ხინთიბიძე აღნიშნავს, „სწორი მეთოდი რუსთველოლოგიურ კვლევაში არ გულისხმობს ერთ კონკრეტულ მეთოდს, რომელიც თანაბრად მიესადაგება ყველა საკითხს“ (ხინთიბიძე 2009:72). მრავალფეროვანი პრობლემატიკა რუსთაველის პოემაში სხვადასხვაგვარ მიდგომასა და კვლევის სწორად განსაზღვრულ პოზიციას მოითხოვს. დიგიტალური ჰუმანიტარიის განვითარებამ და კვლევის ინოვაციური მეთოდებისა და ტექნოლოგიების გამოყენებამ კომპლექსური და მრავალფეროვანი შესაძლებლობები შესთავაზა მკვლევრებს და ახალი პერსპექტივები გაუხსნა რუსთველოლოგიურ ძიებას, რომელიც დღითიდღე უფრო და უფრო მდიდრდება და იხვეწება.

თანამედროვე მეთოდებზე საუბრისას მოვიაზრებთ კვლევის პროცესში იმ ინფორმაციული ტექნოლოგიების ჩართვას, რომლებიც ოცდამეერთე საუკუნის ჰუმანიტარული მეცნიერებების ერთ-ერთ აუცილებელ კომპონენტად იქცა. ჰუმანიტარული მეცნიერებები, მათ შორის რუსთველოლოგიაც, აქტიურად მოიცვა კვლევის თანამედროვე მეთოდებმა, რომელთა შედეგადაც შეიქმნა „ვეფხისტყაოსნის“ დიგიტალური კორპუსები¹ და საფუძველი ჩაეყარა თვისებრივად ახალ მიმართულებას რუსთველოლოგიაში - **დიგიტალურ რუსთველოლოგიას**, რომელიც ჩვენ თვალწინ შეიქმნა და ყალიბდება².

¹ აქ უპირველეს ყოვლისა, ვგულისხმობთ ილიას უნივერსიტეტში შექმნილ „ვეფხისტყაოსნის“ ხელნაწერი და ბეჭდური ვერსიების პარალელურ კორპუსსა და ფრანკფურტის გოეთეს სახ. უნივერსიტეტში შექმნილ პოემის თარგმანების მრავალენოვან პარალელურ კორპუსს.

² იხ. მანანა თანდაშვილი, დიგიტალური რუსთველოლოგია, თბილისი, ივერიონი, 2022 წ.

ჩვენი ნაშრომი კვლევის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებით არის შექმნილი - ემპირიული მასალა დამუშავებულია „ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანების პარალელური კორპუსის „Rustaveli goes digital“ ბეტა-ვერსიის გამოყენებით, რომლის შექმნაშიც თავად ვიღებდით მონაწილეობას.³

რუსთაველის მსოფლმხედველობის კვლევა რუსთველოლოგიის ძირითად ამოცანას წარმოადგენს. როგორც ცნობილია, მსოფლმხედველობა გულისხმობს აზროვნების, შეხედულებების, რწმენა-წარმოდგენების ერთობლიობას, რომლის გადმოცემა როგორც სხვადასხვა ცნება-ტერმინების საშუალებით, ასევე სიუჟეტური განვითარებით, პერსონაჟთა მოქმედებებითა და აზროვნებით ხდება. წინამდებარე ნაშრომში შევეცდებით რუსთაველის მსოფლმხედველობის გაანალიზებას ორი კონცეპტის - **მიჯნურისა** და **მოყვასის** - ანალიზის გზით როგორც თავად „ვეფხისტყაოსანში“, ისე პოემის რუსულ თარგმანებში⁴.

სიყვარული „ვეფხისტყაოსანში“ ერთ-ერთი ფუნდამენტური თემაა, რომელიც მოიცავს ყოველგვარ ფორმას სიყვარულისა. მოძღვრება „გიყვარდეს მოყვასი შენი“ პოემის პერსონაჟთა მოქმედების ერთ-ერთ მთავარ პრინციპს წარმოადგენს. ისინი განახორციელებენ პოემის პროლოგშივე ჩამოყალიბებულ კონცეფციას **მიჯნურობის** შესახებ და წარმოაჩენენ უმაღლესი სათნოების, ამქვეყნიური ბედნიერების მოპოვების ერთადერთ გზას - ყოველგვარ ადამიანურ სიყვარულს, რომელიც თავისი არსით უტოლდება ღვთაებრივს. აქვე ყურადღება უნდა მიექცეს იმასაც, რომ **ქრისტიანული მოყვასი** გულისხმობს **რუსთაველის მოყვასსაც**, თუმცა არა იმ ფართო გაგებით, როგორც ეს რელიგიური დოგმატიკისთვისაა მისაღები. რუსთაველი **მოყვასს** უწოდებს მეგობარსა თუ სატრფოს, საყვარელ ადამიანს, მაგრამ არა კაცთმოყვარე ადამიანს, რომელიც ყველაფრის მიუხედავად, განურჩევლად, ყოველი ადამიანის სიყვარულს გულისხმობს (ხინთიბიძე 2015: 227-8).

რუსთაველისათვის კაცთმოყვარეობის აშკარა გამოვლინებაა მეგობრობა, რომელიც პერსონაჟთა თავგანწირულობამდე მიდის. გარდა პერსონაჟთა მოქმედების პრინციპისა, პოემაში მეგობრობისა და მიჯნურობის თანაბარმნიშვნელოვნებაზე რუსთაველის მიერ შემოთავაზებული ტერმინოლოგიაც მეტყველებს.

³ აღნიშნული კორპუსისათვის მოვამზადე არჩილ ხალვაშის რუსული თარგმანის გაციფრებული ვერსია და დაეუპარაღლე ქართულ ტექსტს თავებისა და სტროფების მიხედვით, რომელიც „ვეფხისტყაოსნის“ ქართულ-რუსულ პარალელურ ქვეკორპუსში იქნა ინტეგრირებული.

⁴ კვლევაში გამოყენებულია კონსტანტინე ბალმონტის, შალვა ნუცუბიძისა და არჩილ ხალვაშის რუსული თარგმანები.

მეცნიერთა მიერ არაერთხელაა შენიშნული, რომ ავტორი პოემაში სიტყვას „მოყვარე“ იყენებს როგორც **შეყვარებულის**, ასევე **მეგობრის** მიმართაც, მათ განმაცალკევებელ, განმასხვავებელ ტერმინებად კი შემოაქვს კონცეპტები - **მიჯნური** და **ძმობილი** (ძმად-ნაფიცი, ძმად-ფიცი, ძმად-ნაფიცარი, ძმად-შეფიცული). ჩვენი მიზანია, გავაანალიზოთ, როგორ თარგმნიან მთარგმნელები რუსულად აღნიშნულ კონცეპტებს, რომლებიც რუსთაველის იდეურ-თემატური კონცეფციის საფუძველს ქმნიან პოემაში; ასევე, საინტერესოა, რა შეესატყვისება აღმოსავლური კულტურისთვის დამახასიათებელ კონცეპტს **მიჯნური** ჩვენ მიერ შერჩეულ რუსულ თარგმანებში, რა სტრატეგიებს იყენებენ და როგორ ახდენენ მთარგმნელები თითოეული მათგანის კულტურულ ადაპტაციას მიზან-ენაში.

როგორც პოემის პროლოგიდანვე ხდება ცნობილი, **მიჯნური** არაბული ტერმინია (مَجْنُون - მაჯნუნ) და *შეშლილს, გიჟს, შმაგს* ნიშნავს. მისი ორიგინალური ფორმა არის **მაჯნუნი** (ან მეჯნუნი). **მიჯნურ** ძირით პოემაში 63 სიტყვა-ფორმა დასტურდება. პოემაში აღნიშნული სიტყვა 17 სხვადასხვა მორფოლოგიური ფორმით გვხვდება. ყველაზე ხშირად **მიჯნურ** ძირი გვხვდება აბსტრაქტული არსებითი სახელის წარმოებისას (**მიჯნურობა - 15**), შემდეგ ადგილზეა სახელობითი ბრუნვის მხოლობითი რიცხვის ფორმა (**მიჯნური - 12**). **მიჯნური** დასტურდება მიცემითსა (**მიჯნურსა - 7**) და ნათესაობითში (**მიჯნურისა - 3**), ასევე მხოლობითი რიცხვის ფორმით გვხვდება შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილში (**მიჯნურია - 1**). ნართანიანი მრავლობითით **მიჯნური** სახელობით ბრუნვაში გვხვდება სამჯერ (**მიჯნურნი - 3**), წოდებითით - ერთხელ (**მიჯნურნო - 1**). თანიანი ფორმით **მიჯნური** გვხვდება სულ რვაჯერ, მათგან 6 უთანდებულო, სავრცობიანი ფორმით - **მიჯნურთა**, ერთხელ უსავრცობოდ - **მიჯნურთ**, ასევე ერთხელ თანდებულთ - **მიჯნურთათვის**. სამ შემთხვევაში გვაქვს **მიჯნურ** ძირით ნაწარმოები დანიშნულების გამომხატველი სახელი - **სამიჯნურო**.

როგორც უკვე ითქვა, **მიჯნურობა** სახელობითი ბრუნვის ფორმით 15-ჯერ დასტურდება (**მიჯნურობა - 15**), მიცემითში იგი გვხვდება ორჯერ (**მიჯნურობასა - 2**), ნათესაობითში - ოთხჯერ (**მიჯნურობისა - 4**), მოქმედებითში - ერთხელ (**მიჯნურობითა - 1**). თითოჯერ გვხვდება საწყისის სახელობითი (**გამიჯნურება - 1**) და ნათესაობითი ბრუნვის ფორმებით (**გამიჯნურებისა - 1**), ასევე ერთხელ ზმნური (აორისტის) ფორმით (**გამიჯნურდა - 1**).

ვინაიდან **მიჯნური** კულტურულ-სპეციფიკურ რეალიას წარმოადგენს, კონცეპტის გადატანისას მთარგმნელები სხვადასხვა სტრატეგიებს იყენებენ და

მიჯნურ ძირით ნაწარმოებ კონცეპტებს შემდეგ ეკვივალენტებს შეუსატყვისებენ რუსულში: **Миджнурство, миджнур, влюбленный, любовный, любимый, милый, любовники, возлюбленные, полюбляя, невеста, люблень, любовь, любить, полюбить, влюбиться.**

როგორც ვხედავთ, ეკვივალენტთა უმრავლესობა სიყვარულთან არის დაკავშირებული და **люб** ძირიდან მომდინარეობს. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ამგვარად ნაწარმოები ეკვივალენტი რეფერენციულობის თვალსაზრისით სრულად ვერ გადმოსცემს მიჯნურის შინაარსს (სიყვარულისაგან გახელებული, ველად გაჭრილი შეყვარებული ადამიანი. შდრ. თავად რუსთაველთან: ის, ვისაც „სიარული, მარტოობა ჰშვენის, გაჭრად დაეთვლებს“ (0.31.3)), ისინი მაინც დენოტაციურ ეკვივალენტებად უნდა ჩაითვალოს.

მთარგმნელები ასევე იყენებენ კონოტაციურ ეკვივალენტს **милый** და კონტექსტუალურ ეკვივალენტს **невеста**, რომლებიც იშვიათად გამოიყენება (**милый – 3, невеста - 1**) თარგმანებში. ვნახოთ შესაბამისი კონტექსტები თარგმანებთან ერთად:

0.10.2. „აჰა, გული გამიჯნურდა, მიჰხვდომია ველთა რბენა!“

ბალმ.: „С **милой** быть в минуте каждой. Я безумен. Я погас“.

0.28.3. „არსით ახნდეს მიჯნურობა, არასადა იფერებდეს“.

ბალმ.: „примет с радостью мученья, Всё для **милой**, хоть сожженье“.

47.1253.3. „იტყვის, თუ: "მნახეთ, მიჯნურნო, იგი, ვინ ვარდი-ა ვისად“.

ბალმ.: „Мыслит: «С розой был для **милой**. Соловей был с звонкой силой“.

44.1089.4. „რომე მიმიხს სამიჯნურო, რათ გამსგავსო მე მას ისი!“

ხალგ.: „У меня же есть **невеста**, она отнюдь ей не ровня!“

გარდა აქ დასახელებული დენოტაციური, კონოტაციური და კონტექსტუალური ეკვივალენტებისა, თარგმანებში **მიჯნურ** კონცეპტის გადმოსაცემად გამოყენებულია პირდაპირი ლექსიკური ნასესხობა: **миджнур**. საგულისხმოა, რომ **миджнур** ძირით ნაწარმოები ფორმები, როგორც მოსალოდნელი იყო, მხოლოდ ნუცუბიძისა და ხალვაშის თარგმანებში გვხვდება. **миджнур** ფორმა ბალმონტთან საერთოდ არ დასტურდება. სამაგიეროდ, ეკვივალენტების მრავალფეროვნებით სწორედ ბალმონტისეული თარგმანი გამოირჩევა. მთარგმნელი 63-დან 9 შემთხვევაში არ თარგმნის **მიჯნურს**, ხოლო ერთ შემთხვევაში მთლიანად

სტროფი აქვს გამოტოვებული. დანარჩენ შემთხვევებში შემდეგი სახის ეკვივალენტებს გვთავაზობს - **влюбленный (8), любимый (2), любить (6), любленья (1), любовники (1), любовный (2), любовь (27), милый (3), полюбить (2), любляя (1)**. რამდენადაც კონცეპტი **მიჯნური** მხოლოდ აღმოსავლური კულტურისთვისაა ცნობილი, ბალმონტი ითვალისწინებს რუსული ენის ბუნებას და ცდილობს მის კულტურულ ადაპტაციას, რაც სინონიმურ მრავალფეროვნებას ქმნის თარგმანში. მთარგმნელი **მიჯნურის** თარგმნისას ფუნქციურ ეკვივალენტს ანიჭებს უპირატესობას, რაც გასაგებია კონცეპტის სპეციფიკურობიდან გამომდინარე, თუმცა ეკვივალენტის ემოციურობის ხარისხი თარგმანში გაცილებით დაბალია, შესაბამისად, ცვლილებას განიცდის რუსთველისეული გაგება კონცეპტისა და ეს უკანასკნელი მთარგმნელის მიერ შერჩეული ზოგადი რეფერენციის გადმომცემი ვერსიით - **შეყვარებული** - გადადის თარგმანში.

მიჯნურის შესატყვისად **миджнур** ფორმა ყველაზე ხშირად ნუცუბიდის თარგმანში გვხვდება. მთარგმნელი **მიჯნურ** ძირიდან ნაწარმოები 63 შემთხვევიდან 43-ჯერ იყენებს ტერმინს - **миджнур**, რვა შემთხვევაში კი გამოტოვებს მას. დანარჩენ 10 შემთხვევაში გამოყენებულია კონოტაციური ეკვივალენტები - **влюбленный (1), любимый (1), любить (2), любовь (8)**. ვნახოთ რამდენიმე მაგალითი:

0.18.2. „ერთი უჩნდეს **სამიჯნურო**, ერთსა ვისმე აშიკობდეს“.

ნუცუბ.: „Хоть **любовь** и одаряет страстью, выпренье парящей“.

0.20.1. „ვთქვა **მიჯნურობა** პირველი და ტომი გვართა ზენათა“.

ნუცუბ.: „О **любви**, об изначальной, в высь к идеям восходящей“.

2.82.3. „აქვს **მიჯნურობა** ამისი, ვითა ბუღბულსა ვარდისა“.

ნუცუბ.: „Соловей так **любит** розу, как любил свое он чадо“.

29.727.4. „ავად შეჰფერობს **მიჯნურსა მიჯნურობისა** ცხადება!“

ნუცუბ.: „Сохранять **любовь**, как тайну, первый долг **любви**, поверь ты“.

33.810.2. „შენ დაჰბადე **მიჯნურობა**, შენ აწესებ მისსა წესსა“.

ნუცუბ.: „Создал ты законы сердца, породив для нас **любовь**“.

44.1089.4. „რომე მიმიჩს **სამიჯნურო**, რათ გამსგავსო მე მას ისი!“

ნუცუბ.: „Как сравнить ее с **любимой**? Что ей надо - не пойму!“

მიჯნურის ეკვივალენტების ანალიზიდან გამომდინარე, მთარგმნელი, როგორც ჩანს, ცდილობს, მაქსიმალურად შეუნარჩუნოს წყარო-ტექსტის კონცეპტებს ესთეტიკურად და ემოციურად ადეკვატური ზემოქმედების ხარისხი თარგმანში. მიუხედავად ამისა, **миджнур** ფორმისა და **люб** ძირით ნაწარმოები სიტყვების გამოყენება **მიჯნურის** ეკვივალენტებად, ავლენს მთარგმნელის არაერთგვაროვან დამოკიდებულებას მთარგმნელობითი პრინციპის მიმართ და კონცეპტ **მიჯნურის** არაერთგვაროვან ადაპტაციას მიზანენაში.

რაც შეეხება ხალვაშისეულ თარგმანს, აქაც უპირატესობა კონცეპტის ლექსიკურ ნასესხობას ენიჭება: **миджнур** ფორმა 39-ჯერ დასტურდება თარგმანში. აღსანიშნავია ისიც, რომ ხალვაში უფრო შორს მიდის და **миджнур** ძირზე დაყრდნობით რუსულშივე აწარმოებს სიტყვას **მიჯნურობა**, ქმნის ნეოლოგიზმს - **миджнурство** (9), რაც, მაგალითად, ნუცუბიძის თარგმანში არ დასტურდება:

0.24.1. „**მიჯნურობა** არის ტურფა, საცოდნელად ძნელი გვარი“.

ხალვ.: „**Миджнурство** есть нрав из добрых, трудно его сущность понять“.

0.24.2. „**მიჯნურობა** სხვა რამეა, არ სიძვისა დასადარი“.

ხალვ.: „**Миджнурство** есть иная вещь, к развращению не приравнять“.

0.27.1. „არს პირველი **მიჯნურობა** არ-დაჩენა ჭირთა, მალვა“.

ხალვ.: „Есть **миджнурство** отменное, тайна – главный признак его“.

29.727.4. „ავად შეჰფერობს **მიჯნურსა მიჯნურობისა** ცხადება!“

ხალვ.: „Не прилично же **миджнuru** свое **миджнурство** разгласить!“

33.810.2. „შენ დაჰბადე **მიჯნურობა**, შენ აწესებ მისსა წესსა“.

ხალვ.: „Ты **миджнурство** для нас явил, правила нам даешь его“.

37.915.3. „**მიჯნურობა** საჭიროა, მით სიკვდილსა მიგვაახლებს“.

ხალვ.: „**Миджнурство** – вещь горестная, приближает к смерти, томит“.

კიდევ ერთი თავისებურება ხალვაშისეული თარგმანისა გახლავთ **სამიჯნუროს** ეკვივალენტი **невеста**, რომელიც ერთადერთხელ დასტურდება შემდეგ კონტექსტში:

44.1089.4. „რომე მიმიჩს **სამიჯნურო**, რათ გამსგავსო მე მას ისი!“

ხალვ.: „У меня же есть **невеста**, она отнюдь ей не ровня!“

ამ შემთხვევაში მთარგმნელი თავისებურ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს და თავისუფალი პრინციპით თარგმნის დედნის ამ პასაჟს. თარგმანში ასევე გვაქვს **люб** ძირით ნაწარმოები ფუნქციური ეკვივალენტებიც - **влюбиться (1), возлюбленные (1), любимая (1), влюбленный (2), любить (3), любовь (5)**. გამოტოვების შემთხვევა კი მხოლოდ ერთხელ დასტურდება მთელ პოემაში. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ მთარგმნელი ცდილობს მაქსიმალურად ზუსტად გადაიტანოს თარგმანში დედნის ტექსტი, რაც უდავოდ დასაფასებელია.

როგორც ჩვენ მიერ დამუშავებული მასალიდან ჩანს, **მიჯნურის** თარგმნისას ნუცუბიძე და ხალვაში, ესმით რა **მიჯნურის**, როგორც კონცეპტის კულტურულ-სპეციფიკური მნიშვნელობა, უპირატესობას ანიჭებენ ლექსიკურ ნასესხობას. მათგან განსხვავებით, ბალმონტი ზოგადი რეფერენციის გამომხატველ სიტყვას, **люб** ძირით ნაწარმოებ ფორმებს იყენებს, რაც ასუსტებს კონცეპტ **მიჯნურის** მხატვრულ სახეს მის მიერ შესრულებულ თარგმანში. თავად რუსთაველიც კი, რომელიც „ტკბილქართულის“ ქომაგი და მაქებარია, არაბულ ტერმინს მოიშველიებს პოემაში სწორედ იმიტომ, რომ სურს ზედმიწევნით ზუსტად გადმოსცეს სათქმელი. **მიჯნურ** კონცეპტის ტრანსლაციის ბალმონტისეული ინტერპრეტაციები კი მნიშვნელოვნად უცვლის სახეს მწერლის ჩანაფიქრს, უკარგავს ტერმინს სიმბოლურ დატვირთვას და გარკვეულწილად აკნინებს მის იდეურ და მხატვრულ ღირებულებას, რაც საგრძნობი დანაკარგია „ვეფხისტყაოსნისათვის“.

კონცეპტი **მოყვარე** სულ 59-ჯერ დასტურდება პოემაში 21 განსხვავებული ფორმით. მხოლოდ 5 შემთხვევაში დასტურდება **მოყვასი** სამი ფორმით - სახელობით ბრუნვაში, ნარიანი მრავლობითის ფორმით (**მოყვასნი - 3**), ნათესაობითი ბრუნვაში, თანიანი მრავლობითის ფორმით (**მოყვასთა - 1**) და მოქმედებით ბრუნვაში შეკუმშული, საგრძობიანი ფორმით (**მოყვსითა - 1**). დანარჩენ 54 შემთხვევაში კი **მოყვარე** დასტურდება შემდეგი ფორმებითა და რაოდენობით: მხოლობითი რიცხვი - სახელობითი ბრუნვა (**მოყვარე - 14**), იმავე ფორმით შედგენილი შემასმენლის სახელად ნაწილში (**მოყვარეა - 1**), მოთხრობითი (**მოყვარემან - 1**), მიცემითი (**მოყვარესა - 6**), ნათესაობითი (**მოყვარისა - 1**), ნათესაობითი, შეკუმშული ფორმით (**მოყვრისა - 9**), ასევე შეკუმშული ფორმით ნათესაობით ბრუნვაში თანდებულის თანხლებით (**მოყვრისაგან - 2, მოყვრისათვის - 3**), ნართანიანი მრავლობითის სახელობით (**მოყვარენი - 2**), მიცემით და ნათესაობით (**მოყვარეთა - 2**) ბრუნვებში. **მოყვარე** ასევე გვხვდება ზმნის (**თანა-ემოყვრებოდა-1**)

და ზედსართავი სახელის (უმოყვრესნი - 1) ფორმებით. მოყვარესგან ნაწარმოებია აბსტრაქტული სახელი, რომელიც დასტურდება სახელობითი (მოყვრობა-2) და ნათესაობითი (მოყვრობისა - 1) ბრუნვის ფორმებით. მოყვარე ძირი გვხვდება მიმდებარეშიც - მოყვარული, რომელიც შემდეგი ფორმებითაა წარმოდგენილი - მსოფლობითის სახელობითი (მოყვარული - 1), მიცემითი (მოყვარულსა - 1), ვითარებითი (მოყვარულად - 1), ნართანიანი მრავლობითის სახელობითი (მოყვარულნი - 1) და მიცემითი (მოყვარულთა - 3) ბრუნვის ფორმებით.

რაც შეეხება კონცეპტ მოყვასის ეკვივალენტებს თარგმანებში, გამომდინარე იქიდან, რომ მოყვასი თანაბრად მიემართება მიჯნურსა და მეგობარს, შესატყვისობების მხრივაც მრავალფეროვანი სურათი გვაქვს. ბალმონტი 59 შემთხვევიდან 15 შემთხვევაში გამოტოვებს მოყვასს, ერთ შემთხვევაში კი მთლიანად სტროფი აქვს გამოტოვებული. დანარჩენ 43 შემთხვევაში იყენებს შემდეგ შესატყვისობებს: друг (25), друзья (2), дружба (3), дружной (1), братья (1), товарищ (1), любимый (3), любительница (1), любить (2), любовь (3), милый (1).

როგორც ემპირიული მასალის კვლევამ გვიჩვენა, ბალმონტი მოყვასს, გამოყენებულს მეგობრის მნიშვნელობით, შეუსატყვისებს დენოტაციურ ეკვივალენტებს - друг (მეგობარი) და товарищ (ამხანაგი), ასევე კონოტაციურ ეკვივალენტს брат (ძმა); ხოლო მიჯნურთან მიმართებით ისევ люб ძირით ნაწარმოები სიტყვები დასტურდება დენოტაციურ ეკვივალენტებად და ერთადერთი კონოტაციური ეკვივალენტი - милый.

ერთადერთ შემთხვევაში ბალმონტი любимий ფორმას იყენებს მეგობართან მიმართებითაც:

4.139.4. „ხამს მოყვრისათვის სიკვდილი, ესე მე დამიც წესად-რე“.

ბალმ.: „В честь любимой сладки муки. Смерть приму — тобой горя“.

სხვა შემთხვევებში მეგობარს ეკვივალენტებად друг, брат, товарищ ფორმები შეესატყვისება. ვნახოთ რამდენიმე მაგალითი აღნიშნულის საილუსტრაციოდ:

20.501.3. „ლხინად მიხს შეყრა მოყვრისა მის, შენგან შეყურელისა“.

ბალმ.: „Для меня одна отрада: в скорби друга видеть надо“.

28.668.1. „ამას ზედა შეიფიცნეს მოყვარენი, გულ-სადაგნი“.

ბალმ.: „Клялись тут они сердцами, братья с мудрыми словами“.

47.1217.1. მოვიდა სითმე ღარიბი მონა მოყვსითა სამითა“.

ბალმ.: „Вот приходит раб бродячий. Три товарища, как клячи, вместе с ним“.

მოცემულ მასალაზე დაკვირვებით ნათელი ხდება, რომ ბალმონტი **მოყვარის**, როგორც **მეგობრის** შესატყვისად იყენებს ოთხ სხვადასხვა სიტყვას (**друг, брат, товарищ, любимый**), ხოლო **მოყვასის**, როგორც **მიჯნურის** გამოსახატავად - ორი ფუძისგან (**люб, милый**) ნაწარმოებ სიტყვა-ფორმებს, რაც საკმაოდ მრავალფეროვან სურათს ქმნის შესატყვისობების თვალსაზრისით. როგორც ჩანს, მთარგმნელი ცდილობს ეკვივალენტების დიფერენცირებული გამოყენებით დაძლიოს ლექსიკური ომონიმია.

ასეთივე ვითარება გვაქვს ნუცუბიძის თარგმანშიც. 59 შემთხვევიდან 19 გამოტოვება და ორმოც შემთხვევაში 13 სინონიმური ეკვივალენტი მნიშვნელოვნად ცვლის ორიგინალი ტექსტის იდეურ-თემატურ და მხატვრულ სახეს. ვნახოთ ეკვივალენტების სტატისტიკა: **друг (13), друзья (4), дружба (1), дружеский (1), любимый (6), влюбленный (3), возлюбленный (1), любить (1), любовь (5), милый (2), миджнур (1), родной (1), побратим (1)**.

როგორც ვხედავთ, გარდა ზოგადი რეფერენციის გამომხატველი სიტყვა-ფორმებისა - **друг** და **люб**, მთარგმნელი იყენებს კონოტაციურ ეკვივალენტებს - **ძმობილი (побратим - 1), საყვარელი (милый -2), ახლობელი, ძვირფასი (родной - 1) და მიჯნური (миджнур - 1)**. ვნახოთ ამ რამდენიმე თავისებური შემთხვევის ამსახველი მაგალითები თარგმანში:

52.1330.1. „რა მოეგონის **მოყვარე**, სდინდიან ცრემლნი მწარენი“.

ნუცუბ.: „Вспоминая **побратима**, проливал он слез потоки“.

0.28.2. „არ ბედითად "ჰაჲ-ჰაჲ"-ს ზმიდეს, **მოყვარესა** აყივნებდეს“.

ნუცუბ.: „Не вздыхать при всех, чтоб **милой** не коснулась тень стыда“.

46.1154.2. „არა ბერსა, არა ყმასა, **მოყვარესა**, არცა მტერსა“.

ნუცუბ.: „Ни **родня**, ни враг, ни старец, ни воитель юных лет!“

0.29.4. „რა ჰგავა, თუ **მოყვარესა** კაცმან გული არ ატკივნოს!“

ნუცუბ.: „Долг **миджнура** в том, чтоб девя от любви не знала бед“.

როგორც ჩანს, მთარგმნელი ცდილობს რუსულენოვანი მკითხველისათვის ნათელი გახადოს კონტექსტი და ტერმინოლოგიურად მიჯნავს ერთმანეთისგან **მოყვასს**, როგორც **მეგობარსა** და როგორც **მიჯნურს**. სატრფოსთან მიმართებით **მოყვასის** შესატყვისად ნუცუბიძე იყენებს კონცეპტებს - **მიჯნური (миджнур)**

და საყვარელი (**милый**), მეგობართან მიმართებით - ძმობილი (**побратим**), ხოლო საზოგადოდ, მოყვასის გამოსახატავად ტერმინს **родной** მოიშველიებს. ამგვარი თავისუფალი მიდგომა იწვევს გარკვეული სემანტიკური და სიმბოლური ნიუანსების დაკარგვას თარგმანში, თუმცა დასაფასებელია ის ფაქტი, რომ მთარგმნელი ცდილობს მაქსიმალურად გასაგები და, შესაბამისად, შთამბეჭდავი იყოს თარგმანი მკითხველისათვის.

რაც შეეხება ხალვაშისეულ თარგმანს, დაახლოებით იგივე ვითარება გვაქვს, რაც წინა ორი მთარგმნელის შემთხვევაში გვქონდა. ხალვაშიც მეგობართან მიმართებით იყენებს სინონიმურ ეკვივალენტებს - **друг (16), подруга (2), друзья (6), дружба (4), дружеской (1), собрата (2), товарищ (1)**, ხოლო მიჯნურთან მიმართებით ზოგადი რეფერენციის გამომხატველ კონცეპტებს - **любимый (11), влюбленный (1), любить (1), милый (1)**. ასევე მეგობართან მიმართებით მთარგმნელი გვთავაზობს კონოტაციურ ეკვივალენტებს - **ближний (2), родной (1), приятель (1)**, მოყვარულის შესატყვისად კი გამოყენებული აქვს ტერმინი **почитатель (1)**. დანარჩენ რვა შემთხვევაში საერთოდ გამოტოვებულია მოყვასის შესატყვისები. ვნახოთ მთარგმნელისეული ინტერპრეტირების მაგალითები:

29.706.2. „ხამს გასრულება მოყვრისა სიყვარულისა მტკიცისა“.

ხალვა: „Надо исполнить прочную любовь к **ближнему**, спору нет“.

30.733.4. „ხამს სიყვარული მოყვრისა უხვისა, უშურველისა“.

ხალვა: „Надлежит любить **ближний** люд, который добром наделен“.

41.1039.3. „ვერ დამხსნიან ვერ ციხენი, ვერ მოყვასნი, ვერცა ძმანი“.

ხალვა: „Не помогут мне ни замки, ни собратья, ни **родной** люд“.

35.862.4. „სხვა მოყვარე თვალსა ჩემსა გაკიცხულა, გაბასრულა“.

ხალვა: „Так как сердцу моему чужд любой другой **приятель**, друг“.

46.1197.1. „რა ოქრო მისთა მოყვასთა აროდეს მისცემს ღხენასა“.

ხალვა: „Золото **почитателям**, никогда не даст ликовать“.

როგორც მოცემული მასალიდან ჩანს, მოყვრის, როგორც მეგობრის ეკვივალენტად გამოყენებულია **ახლობელი**, რომელიც ერთ შემთხვევაში არსებითი სახელის (**к ближнему**) ფუნქციითაა წარმოდგენილი, მეორე შემთხვევაში კი მსაზღვრელია სინტაგმაში - ახლობელი ხალხი/ადამიანი (**ближний люд**), რაც

მხოლოდ ნაწილობრივ შეესატყვისება **მოყვარეს**, სრულად ვერ ასახავს მწერლის სათქმელს. ასევე მეგობართან მიმართებითაა გამოყენებული კონოტაციური ეკვივალენტი - **приятель**. რაც შეეხება **родной** ფორმას, მთარგმნელი აქ ზოგადი რეფერენციის გამომხატველი ტერმინით თარგმნის **მოყვასს**, როგორც ასევე ზოგადად **მოყვარის** გამომხატველ სიტყვას. მოცემულ კონტექსტში **მოყვასი** არც **მეგობარს** მიემართება და არც **მიჯნურს**, ამდენად გასაგებია მთარგმნელის განზრახვა. ასევე ზოგადი რეფერენციის გამომხატველია **მოყვასი** ბოლო მაგალითშიც (46.1197.1), სადაც **მოყვასში** ოქროს მოყვარული იგულისხმება. მის შესატყვისად მთარგმნელი კონტექსტუალურ ეკვივალენტს (**почитатель**) გვთავაზობს, რომელიც უფრო ზუსტად გადმოსცემს ავტორის სათქმელს და გასაგებს ხდის კონტექსტს ისე, რომ მკვეთრად არ უკარგავს პოემას იდეურ-შინაარსობრივ თუ მხატვრულ მნიშვნელობას.

როგორც სტატიაში წარმოდგენილი ემპირიული მასალის ანალიზიდან ჩანს, პოემის მთარგმნელები - კონსტანტინე ბალმონტი, შალვა ნუცუბიძე და არჩილ ხალვაში განსხვავებულ სტრატეგიებს იყენებენ ჩვენ მიერ არჩეული ორი კონცეპტის - **მიჯნურისა** და **მოყვასის** - გადატანისას რუსულ თარგმანებში: შერჩეულ კონცეპტებს შეუთანადებენ ა) დენოტაციურ ეკვივალენტს, ბ) კონოტაციურ ეკვივალენტს, გ) კონტექსტუალურ ეკვივალენტს ან დ) მიმართავენ ლექსიკური ნასესხობის ხერხს. ამასთან, ეკვივალენტების შერჩევისას შედარებით თავისუფლად ეკიდებიან შერჩევის პრინციპს, რის შედეგადაც იკარგება რუსთაველისეული გაგება კონცეპტებისა, როგორც, მაგალითად, „ვეფხისტყაოსნის“ ერთ-ერთი ფუნდამენტური კონცეფცია - ერთ სიბრტყეზე დააყენოს **მეგობარი** და **მიჯნური** და არ გამიჯნოს ისინი ტერმინოლოგიურად, რაც უხეში დარღვევაა დედნისეული ვითარებისა როგორც ტექსტობრივად, ისე მსოფლმხედველობრივი თვალსაზრისით.

აღსანიშნავია ისიც, რომ რაც უფრო ზოგადია რეფერენციის გამომხატველი ტერმინი, მით მეტი სინონიმური ეკვივალენტი ეძებნება მას თარგმანში, რაც კიდევ უფრო მეტად აშორებს თარგმანს წყარო ტექსტთან.

ქვემოთ მოცემულ ცხრილში თვალსაჩინოდაა ნაჩვენები ეკვივალენტების მრავალფეროვნება და გრადაციის ხარისხი კონსტანტინე ბალმონტის, შალვა ნუცუბიძისა და არჩილ ხალვაშის მიერ შესრულებულ რუსულ თარგმანებში.

მიჯნურის ეკვივალენტები სამივე თარგმანში:

მიჯნური	ბალმონტი	ნუცუბიძე	ხალვაში
<i>მიჯნურ</i>		<i>მიჯნურ</i>	<i>მიჯნურ,</i> <i>მიჯნურство</i>
<i>влюбленный,</i> <i>возлюбленный</i>	<i>влюбленный</i>	<i>влюбленный</i>	<i>влюбленный,</i> <i>возлюбленный</i>
<i>любимый</i>	<i>любимый</i>	<i>любимый</i>	
<i>любовник</i>	<i>любовник</i>		
<i>милый</i>	<i>милый</i>		
<i>невеста</i>			<i>невеста</i>

მოყვასის ეკვივალენტები ბალმონტთან: *друг (25), друзья (2), дружба (3), дружной (1), братья (1), товарищ (1), любимый (3), любительница (1), любить (2), любовь (3), милый (1).*

მოყვარე/მოყვასი	მეგობარი	მიჯნური
	<i>брат, братья</i>	<i>любимый,</i>
	<i>друг, дружба</i>	<i>любительница</i>
	<i>товарищ</i>	<i>милый</i>
	<i>милый</i>	

მოყვასის ეკვივალენტები ნუცუბიძესთან: *друг (13), друзья (4), дружба (1), дружеский (1), любимый (6), влюбленный (3), возлюбленный (1), любить (1), любовь (5), милый (2), миџნур (1), родной (1), побратим (1).*

მოყვარე/მოყვასი	მეგობარი	მიჯნური
<i>родной</i>	<i>побратим</i>	<i>მიჯნურ</i>
	<i>друг, друзья, дружба</i>	<i>любимый</i>
	<i>товарищ</i>	<i>возлюбленный</i>
		<i>милый</i>

მოყვასის ეკვივალენტები ხალვაშთან: *друг (16), подруга (2), друзья (6), дружба (4), дружеской (1), собрата (2), товарищ (1), любимый (11), влюбленный (1), любить (1), милый (1).*

მოყვარე/მოყვასი	მეგობარი	მიჯნური
<i>родной</i>	<i>собрата, побратим</i>	<i>возлюбленный</i>
	<i>друг, подруга, друзья, дружба</i>	<i>любимый</i>
	<i>приятель</i>	<i>милый</i>
	<i>товарищ</i>	
	<i>ближний</i>	

ვიდრე მთარგმნელობით პრინციპს შეიმუშავებდეს მთარგმნელი, მნიშვნელოვანია, სიღრმისეულად ჩასწვდეს დედნისეულ ვითარებას და საფუძვლიანად შეისწავლოს, გაიაზროს თითოეული კონცეპტის გადმომცემი ლექსიკური ერთეულის როგორც პირველადი, თავისთავადი მნიშვნელობა, ასევე ავტორის ჩანაფიქრიდან გამომდინარე კონტექსტის შესაბამისი ფუნქცია და არსი. ტერმინთა კონტექსტუალური, ფუნქციურ-სემანტიკური ანალიზის გარეშე შეუძლებელია ადეკვატური შესატყვისების მოძებნა და მაღალმხატვრული თარგმანის შექმნა, რაც მთარგმნელობითი საქმიანობის მთავარი მოთხოვნაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

თანდაშივილი მ., ყამარაული მ., 2022 – თანდაშივილი მანანა, ყამარაული მარიამ,

შესავალი დიგიტალურ ქართველოლოგიაში, თბილისი, ივერიონი, 2022.

ხინთიბიძე, ე., 2009 - ხინთიბიძე ელგუჯა, „ვეფხისტყაოსნის“ იდეურ-მსოფლმხედველობრივი სამყარო, თბილისი, „ქართველოლოგი“, 2009.

ხინთიბიძე ე., 2015 - ხინთიბიძე ელგუჯა, თანამედროვე რუსთველოლოგიური კვლევები, კომენტირებული ვეფხისტყაოსანი, თბილისი, 2015.

რუსთავი, შოთა, Витязь в тигровой шкуре: [Поэма] / Пер. с груз. К. Бальмонта, П. Петренко, Н. Заболоцкого; Вступ. ст., подгот. текста и примеч. А. Барамидзе, С. Цаишвили]. _ Л.: Сов. писатель, 1988. (Б-ка поэта. Большая серия. Изд. 3-е).

რუსთავი, შოთა, Витязь в тигровой шкуре / Пер. с груз. [и авт. вступ. ст.] Шалва Нуцубидзе; [Ред.: С. Каухчишвили и Д. Думбадзе; Ил: М. Зичи, С. Кобуладзе и И. Тоидзе.; Оформл. С. Кецховели]. _ Тб.: Сахелгами, 1957.

რუსთავი, შოთა, Витязь в тигровой шкуре: Полная редакция; Крит. текст оригинала и русский перевод Арчила Халваши. ред. Р. Халваши. Тбилиси: Kartuli signi, 2015.

ელექტრონული რესურსები

რუსული ენის ეროვნული კორპუსი - <https://ruscorpora.ru>

ქართული ენის ეროვნული კორპუსი - <http://gnc.gov.ge>.

„ვეფხისტყაოსნის“ თარგმანების მრავალენოვანი პარალელური კორპუსი - <https://rustaveli-goes-digital.de/>

Concepts of *mižnuri* and *moqvasi* in “The Knight in the Panther’s Skin” and its Russian Translations

Marina Mzhavanadze

The study of fiction literature in the 21st century requires multidisciplinary research, especially when dealing with unique monuments of world literature like Shota Rustaveli’s poem *The Knight in the Panther’s Skin*. The development of digital humanities and the use of innovative methods and technologies of research have yielded complex and diverse opportunities to scholars. Humanitarian sciences, including Rustvelology, are actively using contemporary methods of research. As a result, digital corpora of *The Knight in the Panther’s Skin* have been created⁵ forming the ground for a new scientific field – **Digital Rustvelology**.

Shota Rustaveli’s epic *The Knight in the Panther’s Skin* is not only one of the best examples of Georgian literature but a masterpiece of world literature. Since its creation, it has remained popular throughout the centuries and it still represents an object of research of numerous scholars working in diverse fields worldwide. The promotion of *The Knight in the Panther’s Skin* is largely due to its translations into 56 foreign languages, including Russian.

Research into Rustaveli’s vision of the world is the main objective of Rustvelology. Under the term “vision”, we imply a unity of opinions, thoughts and beliefs which are expressed by means of various concepts and terms, as well as the subject line of the epic and the actions of the main characters.

The present paper analyses Rustaveli’s vision based on two concepts, namely, **მიჯნურო** /*mižnuri*/ (‘beloved’) and **მოყვასი** /*moqvasi*/ (‘friend’). The methodology used in the paper is a corpus linguistic analysis of the epic and its Russian translations, i.e. the complete poetic translations made by Konstantine Balmont, Shalva Nutsubidze and Archil Khalvashi. Based on the empirical material, the paper analyses the issue of transfer of the above-mentioned concepts in the process of translation. The paper evaluates the degree of equivalence and the relations between the original text and its translations. The empirical material has been obtained by means of a beta-version of the parallel corpus of translations *Rustaveli Goes Digital*.

The Table below illustrates the diversity of equivalents of **მიჯნურო** /*mižnuri*/ (‘beloved’) and the degree of gradation in the Russian translations by Konstantine Balmont, Shalva Nutsubidze and Archil Khalvashi.

⁵ Above all, we mean the parallel corpora of written and printed versions of *The Knight in the Panther’s Skin* created at Ilia State University and a multilingual parallel corpus of the epic’s translations created at Goethe University of Frankfurt.

ժողբյճո/mižnuri	Balmont	Nutsubidze	Khalvashi
<i>миджнур</i>		<i>миджнур</i>	<i>миджнур, миджнурство</i>
<i>влюбленный, возлюбленный</i>	<i>влюбленный</i>	<i>влюбленный</i>	<i>влюбленный, возлюбленный</i>
<i>любимый</i>	<i>любимый</i>	<i>любимый</i>	
<i>любовник</i>	<i>любовник</i>		
<i>милый</i>	<i>милый</i>		
<i>невеста</i>			<i>невеста</i>

In Balmont’s translation, the equivalents of ժողջճևո /moqvasi/ (friend) are *друг* (25), *друзья* (2), *дружба* (3), *дружной* (1), *братя* (1), *товарищ* (1), *любимый* (3), *любительница* (1), *любить* (2), *любовь* (3), *милый* (1). In Nutsubidze’s translation, the equivalents of ժողջճևո /moqvasi/ (‘friend’) are *друг* (13), *друзья* (4), *дружба* (1), *дружеский* (1), *любимый* (6), *влюбленный* (3), *возлюбленный* (1), *любить* (1), *любовь* (5), *милый* (2), *миджнур* (1), *родной* (1), *побратим* (1). In Khalvashi’s translation, the equivalents of ժողջճևո /moqvasi/ (friend) are *друг* (16), *подруга* (2), *друзья* (6), *дружба* (4), *дружеской* (1), *собрата* (2), *товарищ* (1), *любимый* (11), *влюбленный* (1), *любить* (1), *милый* (1). Our corpus linguistic research of the Russian translations of the epic has revealed the diversity of equivalents used. The analysis of the translations has yielded the contextual and functional equivalents of the words ժողբյճո /mižnuri/ (‘beloved’) and ժողջճևո /moqvasi/ (‘friend’). The investigation has proven that Nutsubidze and Khalvashi apply the method of lexical borrowing when translating the two above-mentioned concepts. The aim of applying lexical borrowing is to preserve an adequate degree of the aesthetic and emotional impact of the original concept in the translated versions.